

טיפול ממשלתי בעוני, בפערים חברתיים

הבעיה - תוצאה של מדיניות ממשלתית

שיעורי העוני בישראל הם מהגבוהים בקרב המדינות המפותחות. במהלך שני העשורים האחרונים העוני מחמיר, מעמיק ומתפשט בכלל החברה הישראלית, כתוצאה ישירה של מדיניות ממשלתית שאינה שמה את הטיפול בנושא במקום ראוי בסדר העדיפויות הלאומי, ולמעשה אינה מטפלת כלל בבעיה בגישת מאקרו רחבה, למעט הקצאת משאבים לתכניות נקודתיות ולאוכלוסיות ממוקדות, פעמים רבות בהתאם לשיקולים פוליטיים והשפעת קבוצות לחץ. על אף שיעורי העוני הגבוהים, אי השוויון, הפערים החברתיים וההשלכות של החיים בעוני על רבע מאזרחי ישראל, הממשלה טרם גיבשה או אישרה תכנית לאומית לצמצום העוני ואין כל גורם ממשלתי אשר מופקד על הטיפול בנושא או ביצוע התיאום והסנכרון הנדרשים בין בעלי העניין במשרדי הממשלה השונים, בשלטון המקומי ובחברה האזרחית.

ההשלכות של העוני על פני החברה בישראל

משמעות החיים בעוני היא הדרה מחיים נורמטיביים, התמודדות עם קשיים עצומים במכלול תחומי החיים וחוסר יכולת למלא את הצרכים החיוניים הבסיסיים הדרושים לקיום ולמחיה בכבוד.

מזה ארבע עשרה שנה מפרסם ארגון לתת את דו"ח העוני האלטרנטיבי, המשקף את המגמות העדכניות בנושא ומשמש כלי אפקטיבי ומשלים להיכרות והבנה מעמיקה של התופעה, באמצעות אינטגרציה בין נתונים וממצאים הנאספים מנתמכי הסיוע, עמותות החברה האזרחית והציבור הרחב. החל משנת 2014 נכלל בדו"ח, לראשונה בישראל, **מדד עוני רב ממדי**, אשר פותח על ידי ארגון לתת ומכון המחקר ERI ומתבסס על מודל חדשני, הקובע האם ועד כמה אדם הוא עני בהתאם למידת המחסור שלו בחמישה ממדים חיוניים: אי ביטחון תזונתי, השכלה, בריאות, דיור ויוקר המחיה.

ממצאי הדו"ח לשנת 2015 מדאיגים ביותר בכל אחד ממדדים אלה: 31.9% מהאוכלוסייה הכללית חיים במחסור, 30.2% מהבגירים חיים במחסור, כאשר 11.4% חיים במחסור חמור. 20.4% מהאוכלוסייה הכללית נמצאים במחסור במדד הביטחון התזונתי, כאשר 2.3% נמצאו במחסור חמור. 58% מהילדים נתמכי הסיוע ניזונו בעיקר מפחמימות ו-37% דלגו על ארוחות או צמצמו אותן. בעקבות המצב הכלכלי של משפחתם, 44% מנתמכי הסיוע העידו כי לא יכלו לרכוש ציוד בסיסי וספרי לימוד לילדיהם. 43% מנתמכי הסיוע עובדים ועדיין חיים בעוני חמור, 71% מהם מרוויחים שכר של עד 4000 ₪ לחודש. כפועל יוצא מהתזונה הדלה והלא מאוזנת של נתמכי הסיוע, הם סובלים ממחלות כרוניות בהיקף נרחב: 23% מהנתמכים סובלים מסכרת, 24% מכולסטרול גבוה ו-25% מיתר לחץ דם, וזאת לעומת 12%, 17% ו-13% בהתאמה, מהאוכלוסייה הכללית; 40% מהנתמכים ויתרו בשנה האחרונה באופן קבוע על רכישת תרופות או טיפול רפואי נחוצים בגלל חוסר יכולתם לשלם עבורם. 77% מנתמכי הסיוע העידו כי נאלצו לוותר על תיקון ליקויים בדירתם מסיבות כלכליות ו-70% העידו כי אין בבינם אמצעים נאותים לחימום.

פערים גדולים בחינוך, נגישות נמוכה לשירותי בריאות, דיור לא ראוי, תעסוקה בשכר מינימום ללא תנאים סוציאליים או אכיפה של חוקי העבודה, אי ביטחון תזונתי וההתמודדות עם יוקר המחיה, אינם מאפשרים היחלצות מעוני, יוצרים דורות נוספים של מצוקה, משפיעים על החוסן והתלכדי של החברה הישראלית, ונמצאים בקורלציה ישירה להתגברות התחלואה, האלימות וחוסר הסובלנות.

הפתרון - מדיניות פרו-חברתית וסדר עדיפויות לאומי ראוי

ניתן לצמצם את העוני באופן משמעותי, באמצעות יישום מדיניות פרו-חברתית, שתשקף סדר עדיפויות לאומי ראוי, לשם הבטחת הביטחון הכלכלי-חברתי של אזרחי ישראל. במהלך למעלה מעשור פועל ארגון לתת על מנת להוביל שינוי בסדר העדיפויות הלאומי ולהפעיל לחץ על הממשלה לקחת אחריות ולאמץ תכנית לאומית לצמצום העוני.

בדוח העוני האלטרנטיבי האחרון פורסם מחקר ייחודי ראשון מסוגו בישראל בנושא העלות הכוללת של העוני למשק הישראלי והתשואה הכלכלית על צמצומו (SROI). המחקר מוכיח שהשקעה ציבורית משמעותית בצמצום שיעורי העוני נושאת תשואה חיובית, מול סך כל העלויות הכרוכות בשיעורי העוני הנוכחיים (ההפסד השנתי הנגרם למשק ולתל"ג בגלל בעיית העוני וההוצאות הישירות והעקיפות על ההתמודדות עם התופעה הנגרמות על ידי עוני). יישום המלצות הוועדה למלחמה בעוני בעלות שנתי של כ-7.6 מיליארד ₪ במשך עשור, במטרה לצמצם את שיעורי העוני בישראל עד למוצע במדינות ה-OECD, תביר לתועלת כלכלית צפויה של 132 מיליארד ₪, כלומר רווח של 64 מיליארד ₪ ותשואה של 93% על ההשקעה. מכאן, **צמצום שיעורי העוני אינו רק חובה מוסרית אלא גם אינטרס כלכלי של כולנו - עניים, בני מעמד הביניים, בעלי הון, מקבלי החלטות וכלל הציבור בישראל.**

לאור זאת, קורא ארגון לתת לממשלת ישראל לאמץ את הצעדים הבאים במסגרת התקציב הדו-שנתי 2017-2018:

1. לגבש תכנית ממשלתית רב שנתית לצמצום העוני, חוצה משרדי ממשלה ובעלת יעדים מדידים
2. לאמץ את מסקנות הוועדה למלחמה בעוני - לחוקק אותן בחוק או לאשרן בהחלטת ממשלה
3. לקבוע יעד שנתי ורב שנתי - הגעה לשיעור העוני הממוצע בקרב מדינות ה-OECD תוך עשר שנים
4. להקצות 1.5% מתקציב המדינה (בבסיס התקציב) לטיפול בעוני
5. לייסד רשות לאומית למלחמה בעוני או להקים גוף מתכלל במשרד ראש הממשלה

ארגון לתת הוקם בשנת 1996 ומאז פועל לצמצום העוני למען יצירת חברה צודקת וטובה יותר, על ידי סיוע לאוכלוסיות במצוקה על בסיס אוניברסלי, הנעת החברה האזרחית לערבות הדדית ונתינה והובלת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי. לתת פועל מזה כעשרים שנה כארגון גג ארצי ומוביל, נהנה מתמיכה רחבה של החברה האזרחית, משתף פעולה עם 180 עמותות סיוע הפועלות בכ-105 יישובים בכל הארץ ובכל המגזרים, ויחד תומך ומעניק סיוע שוטף ל-60,000 משפחות באי-ביטחון תזונתי חמור; מפעיל תכנית סיוע הוליסטי לניצולי שואה נזקקים; מוביל ארגון נוער שמחנך להתנדבות, פיתוח מנהיגות ויזמות חברתית ומנהל מעבדה חברתית במסגרת מיזם עירוני חדשני לפתרון אי-הביטחון התזונתי;